

De Villiers, Etienne
Universiteit van Pretoria

Die verantwoordelikheds-etiek van Max Weber: 'n Toepaslike etiek vir ons tyd?¹

ABSTRACT

Max Weber's ethics with responsibility: a suitable ethics for today?

This article provides an interpretation of Max Weber's famous proposal of an ethic of responsibility as a second-level normative ethical approach to ethics with responsibility as its lodestar. A case is argued that his ethic of responsibility entails a new approach to ethics at the beginning of the twentieth century that can also, in an adapted form, serve as a model at the beginning of the twenty first century. At the end of the article an exposition of my own proposal for an appropriate contemporary ethic of responsibility is given and a brief outline of a programme for the future development of such an ethic provided.

INLEIDING

Die term "etiek van verantwoordelikheid" is vir die eerste keer deur die Duitse sosioloog Max Weber in 1919 in sy befaamde rede "Politiek as 'n beroep" gebruik. Ten spyte van die beknoptheid van sy uiteensetting van die etiek van verantwoordelikheid, het dit tot vandag besondere weerklank gevind in die politiek, die sosiologie en die filosofie. Die beknoptheid het egter ook daartoe aanleiding gegee dat die mees uiteenlopende interpretasies van sy etiek van verantwoordelikheid gegee is.

In hierdie artikel bied ek my eie interpretasie van Weber se etiek van verantwoordelikheid as 'n tweede-vlak normatiewe etiek met verantwoordelikheid as die leidende beginsel. Ek maak 'n saak daarvoor uit dat dit 'n nuwe aanpak in die etiek aan die begin van die twintigste eeu behels wat in aangepaste vorm ook aan die begin van die een-en-twintigste eeu aan ons goeie diens kan lewer. 'n Kort samevatting van Weber se beskouing in "Politiek as 'n beroep" word eers gebied. Daarna volg 'n kort uiteensetting van my interpretasie van sy etiek van verantwoordelikheid en word enkele problematiese aspekte van Weber se weergawe wat aanpassings noodsaak, aangedui. Ten slotte word my eie voorstel vir 'n toepaslike eietydse etiek van verantwoordelikheid uiteengesit en 'n kort oorsig van 'n moontlike program vir die verdere ontwikkeling van so 'n etiek gebied.

---

1 My verhouding met Vincent Brümmer kom al 'n lang pad. Ek het hom in die sestigerjare ontmoet toe ek nog 'n skoolseun was en hy 'n ouderling in die NG Gemeente Burgerspark, Pretoria waar my vader een van die predikante was. Tydens my doktorsale studie in Nederland vanaf 1972, toe Vincent reeds professor in Godsdiensfilosofie aan die Universiteit van Utrecht was, het ek en Joan (my vrou) huisvriende van hom en Jean geword. Hulle het uit hulle pad gegaan om ons verblyf in Nederland aangenaam te maak. Hy was ook vir my 'n akademiese mentor wat 'n belangrike rol in my akademiese vorming gespeel het. Dit is met aangename herinneringe wat ek terugdink aan die ure van intense gesprekke oor ons onderskeie akademiese projekte. Hy het uiteindelik ook opgetree as mede-promoter van my doktorsale proefskrif. Die noue vriendskap en intense akademiese gesprekke is sedertdien deur al die jare voortgesit en hou nog steeds stand. Ek is baie aan Vincent verskuldig, persoonlik sowel as akademies. Daarom dra ek graag hierdie artikel aan hom op by geleentheid van die herdenking van sy tagtigste verjaarsdag.

SAMEVATTING VAN “POLITIEK AS ’N BEROEP”

Nadat Weber in die eerste twee derdes van sy rede ’n suiwer sosiologiese beskouing van die politiek as ’n afsonderlike sosiale verband gebied het, wend hy hom in die laaste derde tot die etiese dimensie van die beroep van politikus. Hy vra eers oor watter eienskappe ’n persoon wat dié beroep beklee, behoort te beskik. Daarmee, sê hy, betree ons die terrein van die etiek, want “om te vra watter soort mens iemand moet wees om die reg te hê om die speke van die wiel van die geskiedenis in sy hande te neem, is om ’n etiese vraag te stel” (Weber 1994: 352). Hy onderskei drie eienskappe: passie (verstaan as toewyding aan ’n saak), verantwoordelikheid (die deurslaggewende eienskap) en oordeel (die vermoë om afstand te neem van mense en dinge).

Dan stel hy die verhouding tussen *politiek* en *etiek* aan die orde. Waarop hy mik is om lig te werp op die vraag: Watter plek het die politiek *as sodanig*, afgesien van die spesifieke doelstellings waarna politici streef, in die omvattende morele ekonomie van die lewe? Hy meld twee teenoorgestelde sieninge van die verhouding: diegene wat oordeel dat politiek en etiek niks met mekaar te doen het nie, en diegene wat oordeel dat *identiese* etiese riglyne geldig is op alle lewensgebiede, insluitende die politiek. Alhoewel Weber nie saamstem dat etiek geen rol in die politiek speel nie, het hy sterk kritiek teen die tweede standpunt: “Kan die feit dat die politiek opereer met ’n heel spesifieke middel, naamlik mag, gerugsteun deur die gebruik van *geweld*, werklik buite rekening gelaat word as etiese eise aan die politiek gestel word?” (Weber 1994: 357).

Vir Weber is die inagneming van die konsekwensies van wat ’n mens in die naam van etiek in die politiek eis, die beslissende punt. Eties georiënteerde optrede kan twee fundamenteel onversoerbare maksimes volg: “Dit kan die “etiek van oortuiging” (*Gesinnungsethik*) of die “etiek van verantwoordelikheid” (*Verantwortungsethik*) volg” (Weber 1994: 359). Om te handel ooreenkomstig die maksime van die etiek van oortuiging behels om die konsekwensies van die vereiste optrede heeltemal te ignoreer, terwyl optrede ooreenkomstig die maksime van die etiek van verantwoordelikheid behels dat ’n mens verantwoording moet aflê vir die (voorsienbare) gevolge van ’n mens se handeling. Die probleem met die etiek van oortuiging is vir Weber dat “goeie” doeleindes in die politiek in baie gevalle nie sonder die aanwending van moreel verdagte of selfs gevaarlike middele bereik kan word nie.

Aan die einde van sy rede maak Weber ’n stelling wat oënskynlik hierdie sterk teenstelling tussen die twee etieke relatiewe: Dit “is besonder roerend as ’n volwasse mens ... wat met sy hele siel die verantwoordelikheid vir die werklike gevolge van sy handeling dra, en ooreenkomstig die etiek van verantwoordelikheid handel, op ’n gegewe punt sê: ‘Hier staan ek, ek kan nie anders optree nie’... In hierdie opsig is die etiek van oortuiging en die etiek van verantwoordelikheid nie absolute teenstellinge nie. Hulle is komplementêr aan mekaar, en slegs in kombinasie bring hulle die ware menslike wese wat in staat is om die beroep van politiek te beklee, na vore” (Weber 1994: 367-368).

’N INTERPRETASIE

Ek neem as vertrekpunt vir my interpretasie van Weber se etiek van verantwoordelikheid sy diepe besorgheid oor bedreiging van die etiese dimensie van die menslike bestaan in sy tyd. Hy het ’n suiwer formele opvatting van die etiese gehad. Om eties te lewe het vir hom beteken om toegewyd en konsistent jou lewe in te rig volgens eie gekose hoogste waardes, wat heel verskillend kan wees van dié van ’n ander persoon (vgl. twee briewe van Weber in Baumgarten 1964: 398-399, 644-648; Weber 1968: 132; Schluchter 1996: 36-39; 56-59; 62-69).

Die etiese dimensie van die menslike bestaan, so verstaan, is na Weber se mening in die

moderne tyd steeds meer bedreig deur die twee prosesse van “onttoring” (*Entzauberung*) en die inperking van individuele handelingsvryheid. Waarde- en instrumentele rasionalisering het daartoe gelei dat die dominansie van die Christelike etiek op alle lewensterreine steeds meer ondergrawe is. Dit lei tot ‘n verskeidenheid van etiese waardestelsels en die uitdifferensiering van selfstandige en gesekulariseerde sosiale verbande met hulle eiesoortige waardestelsels wat in gedurige konflik met mekaar verkeer (Weber 2004: 238, 244). Dit dwing individue om self hulle eie hoogste waardes uit die aanbod van botsende waardes te kies, maar maak dit ook vir hulle moeilik – veral in die konteks van sosiale verbande – om aanvaarding vir hulle eie hoogste waardes te kry en nog moeiliker om dit te verweselik (Weber 1949: 18; 1968: 508-509). Instrumentele rasionalisasie lei egter ook daartoe dat die vryheid van die individu om voluit eties te lewe steeds meer ingeperk word. Weber het hier veral die proses van voortskeurende burokratisering van die staat in die oog gehad, omdat dit na sy mening die vryheid van die politieke leier om sy eie hoogste waardes in die politiek te verweselik sterk aan bande lê (Weber 1971: 320; 1994: 324-330). Teen die einde van sy lewe het hy die instelling van ‘n plebejaanse demokrasie as die enigste uitweg beskou. Die direkte verkiesing van ‘n sterk charismatiese leier deur die kiesers sou aan hom die mandaat verskaf om sy eie politieke doeleindes na te strewen en die weg dalk opmaak vir die verweseliking van dié doeleindes.

Wat Weber alle voorstanders van die oortuigingsetiese benadering – en hulle sluit Christenpasifiste en sindikalistiese sosialiste in – kwalik neem, is dat hulle meen dat die etiese dimensie van die bestaan ook in die moderne tyd gered kan word deur die prosesse van modernisering volledig te ignoreer en eenvoudig aan te gaan soos in die verlede. Hy vind hulle benadering onverantwoordelik. Hy gee toe dat hulle wel ‘n eng verantwoordelikheid openbaar deur hulle onvoorwaardelik toe te wy aan bepaalde hoogste waardes. Hulle is egter onverantwoordelik in ‘n meer omvattende sin van die woord. Hulle is eerstens onverantwoordelik met betrekking tot die waardes wat hulle erken. Hulle ignoreer die eiesoortige funksionele waardes en reëls van die politiek en stel ook nie werklik belang daarin om hulle hoogste waardes op ‘n effektiewe wyse te verweselik nie. Tweedens is hulle onverantwoordelik met betrekking tot die proses van besluitneming. Hulle neem politieke besluite sonder om die voorsienbare gevolge van hulle handelinge, die reële moontlikheid dat eties goeie besluite ook politiek slegte gevolge kan hê en die onvermydelikheid van die aanwending van moreel verdagte middele om politieke doeleindes suksesvol te bereik, te verreken.

In “Politiek as ‘n beroep” stel Weber die etiek van verantwoordelikheid voor as ‘n meer toepaslike etiese benadering in die politiek. ‘Verantwoordelikheid’ moet hier nie as *retrospektiewe* verantwoordelikheid nie, maar as *prospektiewe* verantwoordelikheid ten aansien van die etiek self verstaan word. Twee vrae word deur Weber behandel: “Wat moet op ‘n verantwoordelike wyse gedoen word om ‘n goeie etiese uitkomst in die politiek te verseker?” en “Wie is verantwoordelik daarvoor om dit te doen?”

Weber beantwoord die tweede vraag deur die charismatiese politieke leier uitsluitlik verantwoordelik te hou vir die stel en verwerkliking van politieke doeleindes gebaseer op sy eie hoogste waardes. Die uitsluitlike verantwoordelikheid van die amptenaar is om die politieke leier se opdragte stip uit te voer, al druis dit ook in teen sy eie etiese oortuiging (Weber 1994: 330-331). Hy beantwoord die eerste vraag deur eerstens vas te stel wat gedoen moet word om op ‘n verantwoordelike wyse *waardes te kies* in ‘n etiese benadering tot die politiek. Die keuse van *hoogste* waardes behoort na sy mening nie bloot die willekeurige indra van waardes, ontleen aan die eie lewensbeskouing, te behels nie, maar moet afgestem wees op die eise van die tyd, op die “roeping van die geskiedenis” aan ‘n bepaalde nasie (cf. Weber 1971: 24). Die politieke leier moet ook op ‘n verantwoordelike wyse die eiesoortige aard van die politiek as sosiale verband en die *funksionele* waardes en reëls wat eie daaraan is, verreken en so die

kombinasie van hoogste en sekondêre waardes wat die grondslag van haar politieke doeleindes en besluite vorm, bepaal. Sy moet egter ook verantwoordelik optree deur nie alleen lippediens aan haar eie politieke doelstellings te lewer nie, maar dit met toewyding en so effektief moontlik te verwesenlik.

Dit is tweedens ook belangrik dat die politieke leier wat 'n aanhanger van die etiek van verantwoordelikheid is op 'n verantwoordelike wyse *etiese besluite* in die politiek *neem*. Haar eerste verantwoordelikheid is ook in dié verband om die konkrete politieke situasie ernstig te neem deur dit deeglik te analiseer ten einde beskikbare handelingsopsies te identifiseer, voorsienbare toekomstige gevolge van die verskillende handelingsopsies noukeurig in te skat en vas te stel watter handelingsopsies en middele die effektiewe bereiking van politieke doeleindes kan verseker. Om op 'n verantwoordelike wyse besluite te neem behels uiteindelik ook om nie terug te deins van moeilike politieke besluite nie, ook dan as dit blyk dat die enigste wyse waarop 'n bepaalde politieke doeleinde bereik kan word, die aanwending van eties verdagte middele soos geweld is.

Uit hierdie rekonstruksie van Weber se etiek van verantwoordelikheid blyk dit duidelik dat hy dit nooit bedoel het as 'n nuwe en alternatiewe eerste-vlak normatiewe etiek nie. Sy fokus is nie op die identifisering en regverdiging van eerste-vlak etiese beginsels nie. Hy neem eerder aan dat elke politieke leier alreeds haar eie etiese beginsels het, gebaseer op haar eie lewensbeskouing. Vir hom is alle hoogste waardes geloofsgebaseerd. Daar is vir hom geen manier waarop 'n mens rationeel kan demonstreer dat jou eie etiese oortuigings universeel aanvaar moet word nie. Dit is ook duidelik dat hy aanvaar dat elkeen van die gedifferensieerde sosiale verbande, die politiek ingesluit, sy eie stel erkende funksionele waardes en reëls het. Hy is dus ook nie in "Politiek as 'n beroep" in 'n kritiese bespreking oor die aard en omvang van sulke waardes en reëls betrokke nie.

Die gevolgtrekking waartoe 'n mens na my mening moet kom, is dat Weber die etiek van verantwoordelikheid as 'n tweede-vlak normatiewe etiek voorhou wat nie leiding bied oor eerste-vlak etiese beginsels nie, maar leiding oor hoe ons erkende morele en nie-morele beginsels of waardes en hulle toepassing in politieke besluitneming behoort te hanteer.

'N TOEPASLIKE ETIEK VIR VANDAG?

Ek oordeel dat Weber nie slegs ten aansien van die sosiologie nie, maar ook ten aansien van die etiek reeds aan die begin van die twintigste eeu baanbrekerswerk gedoen het. Hy was in verskeie opsigte 'n voorloper van vernuwingsstrome in die hedendaagse etiek: die verskuiwing van die aandag van retrospektiewe na prospektiewe verantwoordelikheid, die plaas van die konkrete situasie van etiese besluitneming in die sentrum van die etiek en die invoer van die idee van toegepaste etiek. Dit is egter in die gestaltegewing van die etiek van verantwoordelikheid as 'n tweede-vlak normatiewe etiek wat hy na my mening die grootste bydrae gelewer het. Ek oordeel dat sy tweede-vlak etiese benadering ook vir ons aan die begin van die een-en-twintigste eeu as model kan dien van hoe etiek beoefen moet word. Dit dien as model vir 'n benadering in die etiek wat ook in ons tyd as teenvoeter kan dien vir ernstige hedendaagse bedreigings van die etiese dimensie, maar op so 'n wyse dat onomkeerbare ontwikkelings eie aan die moderne era volledig verdiskonteer word. Daarmee wil ek nie beweer dat die ontwikkeling van so 'n tweede-vlak normatiewe etiek pogings in die etiek om redelik begronde eerste-vlak etiese beginsels te identifiseer kan vervang nie. Dit is eerder dat ons daarnaas ook 'n benadering in die etiek nodig het wat aan ons oriëntering kan bied oor die gepaste manier – nie slegs in die akademiese dissipline van etiek nie, maar op alle lewensterreine – om die diversiteit van etiese en intrasistemiese waardes te hanteer en effektiewe etiese besluitneming te verseker.

Weber se weergawe van die etiek van verantwoordelikheid kan egter nie sonder die nodige aanpassings deur ons aangewend word nie. Dit word gekenmerk deur 'n aantal ernstige tekortkomings. Eerstens het hy dit uitsluitlik vir die terrein van die politiek en, meer spesifiek, vir die politieke leier ontwerp. Dit is nie duidelik hoe sy weergawe na ander sosiale verbande en die persoonlike lewe oorgedra kan word nie. As slegs toepaslik vir die politieke leier en nie vir ander rolspelers in die politiek nie, is dit ook elitisties en in 'n mate selfs outoritêr. Om van die amptenaar te verwag om die besluite van die politieke leier onvoorwaardelik te aanvaar en uit te voer, selfs al druis dit in teen sy eie morele oortuiging, is onaanvaarbaar. Weber oordryf ook die botsende aard van verskillende waardesisteme. Selfs die etiese waardesisteme wat deel is van kompeterende lewensbeskouinge oorvleuel in 'n mindere of meerdere mate. Anders sou dit nie moontlik gewees het vir groepe met verskillende godsdienstige of sekulêre lewensbeskouinge om etiese waardes van mekaar oor te neem, soos dit in die loop van die geskiedenis op groot skaal gebeur het nie. Dit is ook nie waar dat die waardesisteme van verskillende sosiale verbande altyd en in alle opsigte met mekaar bots nie. Die waardes wat daarvan deel vorm, staan meestal in 'n komplementêre verhouding tot mekaar. Anders sou dit nie moontlik gewees het vir 'n goeie politikus om ook 'n goeie kunstenaar, en 'n goeie Moslem of Christen om ook 'n goeie sakepersoon te wees nie.

Die ernstigste probleem met Weber se weergawe van die etiek van verantwoordelikheid is dat dit gebaseer is op 'n suiwer formele verstaan van etiek. Hierdie formele verstaan laat toe dat enige persoonlike of kulturele oortuiging, selfs al is dit van 'n ekstreem nasionalistiese of rassistiese aard, tot hoogste waarde verhef kan word en so etiese status kan verkry. Dit wil voorkom of Weber, in sy afwysing van Verligtingspogings om 'n stel uniforme etiese beginsels as universeel verpligtend voor te skryf, tot die ander uiterste gegaan het deur 'n formele definisie van "eties" te aanvaar wat die deur te wyd oplaat vir die verlening van etiese status aan enige persoonlike en kulturele oortuigings. Na my mening sal dit vir ons vandag beter wees om met Kurt Bayertz te aanvaar dat daar twee legitieme definisies van "eties" of "moreel" is, naamlik 'n breëre en 'n nouere. 'n Etiek of moraliteit in die *breëre* sin van die woord toon aan 'n individu haar plek in die lewe en vertel aan haar waarom dit in die lewe gaan. Dit dui die doeleindes aan waarna sy behoort te strew om 'n goeie lewe te lei en het veral betrekking op die *eie welsyn* van die handelende persoon, alhoewel dit meestal ook aan haar riglyne bied oor die regte optrede teenoor medemens, en dikwels ook riglyne oor die inrigting van 'n goeie samelewing. Hierdie breëre opvatting van die etiese of die morele was dominant in die Griekse en Middeleeuse filosofie en is tot vandag toe nog steeds bepalend in alle godsdienste. Die *nouere* opvatting wat in die laat ontwikkeling van die Westerse kultuur al meer dominant geword het, het eksklusief betrekking op die *welsyn van ander*. Dit het as funksie die vermyding van antropogeniese kwaad en as inhoud meestal negatief geformuleerde riglyne wat, onder andere, doodmaak, diefstal en bedrog verbied en mense aansê om te hou by ooreenkomste. As sodanig bestaan dit uit 'n *minimale moraliteit* wat nodig geag word om saambestaan in moderne samelewings moontlik te maak (Bayertz 2004: 33-42).

So 'n nouere opvatting van etiek of moraliteit het waarskynlik vorm aangeneem in die poging om die negatiewe konsekwensies van die diversiteit van etiese waardes teen te werk. Selfs al lei ons met goeie reg ons lewens meestal in ooreenstemming met die "dik" of "sterk" etiese waardes ontleen aan ons onderskeie lewensbeskouings, het ons konsensus nodig oor ten minste die minimale moraliteit wat ons in staat sal stel om vandag vreedsaam saam te leef in persoonlike verhoudinge, groepe, organisasies en die breëre samelewing (vgl. vir die onderskeid "dik" en "dun" moraal Walzer 1994: xi, vt. 1). Anders as in Weber se weergawe van die etiek van verantwoordelikheid sal die strew na 'n minimale moraal in 'n eietydse etiek van verantwoordelikheid sentraal moet staan.

Ek pleit dus vir die erkenning van 'n hedendaagse tweede-vlak etiek van verantwoordelikheid wat die problematiese aspekte van Weber se weergawe vermy. Die tyd en plek ontbreek om hier 'n uitvoerige uiteensetting te gee van so'n etiek van verantwoordelikheid. Ek gee slegs kortliks 'n aanduiding van die program wat na my mening in die verdere ontwikkeling van 'n eietydse etiek van verantwoordelikheid gevolg kan word. As uitgangspunt van die program word die twee fokuspeunte van Weber se etiek van verantwoordelikheid behou.

Die eerste fokuspunt van 'n eietydse etiek van verantwoordelikheid is om verantwoordelik om te gaan met waardes in die lig van hedendaagse omstandighede en ontwikkelinge. Enkele temas wat hier aan die orde gestel kan word is die volgende:

- Die verantwoordelike hantering van die verskeidenheid van morele oortuigings, nie net in die samelewing nie, maar ook in organisasies, asook die differensiering van verskillende sosiale verbande met hulle onderskeie en eiesoortige funksionele waardesisteme. Dit behels onder andere die erkenning van die geldigheid van intra-sistemiese waardes, met die handhawing van die relatiewe prioriteit van 'n minimale moraliteit. Dit behels ook die bereidheid tot de-absoluttering van eie "dik" morele waardes en tot verdraagsaamheid teenoor mense met ander etiese waardes. Daarby kom die bereidheid om te hou by implisiete en eksplisiete ooreenkomste oor gedeeltes morele waardes in verskillende sosiale kringe en die aktiewe beywering vir 'n groeiende morele konsensus in al die sosiale kringe waarin 'n mens betrokke is. Ten slotte behels dit ook die aanvaarbare verdiskontering van die verskillende rolverantwoordelikhede wat mense in sosiale verbande het – dikwels gebaseer op 'n unieke kombinasie van morele en funksionele waardes. Dit alleen al is genoegsame rede om in 'n hedendaagse etiek van verantwoordelikheid standpunt in te neem teen alle vorme van pan-moralisme, wat as vertrekpunt het dat gedrag uitsluitlik deur morele oorwegings bepaal moet word.
- Die verantwoordelikheid om nuwe morele norme te formuleer wat ons in staat sal stel om die toenemende aantal nuwe en dringende etiese probleme wat deur die snelle ontwikkeling van tegnologie na vore tree, te hanteer. Dikwels beskik ons net nie oor die nodige morele waardes en norme om hierdie etiese probleme afdoende te hanteer nie. 'n Eietydse etiek van verantwoordelikheid behoort daarna te streef om hierdie morele agterstand te oorkom deur verantwoordelikheid te neem vir die formulering van nuwe morele waardes en norme. In hierdie verband kan aanhangers van godsdienstige gemeenskappe moontlik 'n belangrike bydrae lewer. Die filosoof Jürgen Habermas het reeds erken dat die heersende liberale moraal in Westerse samelewings te arm of te "dun" is om afdoende oriëntering ten aansien van etiese probleme rakende genetiese manipulasie te bied. Hy het die mening uitgespreek dat die Christelike moraliteit wat ryk en "dik" van aard is, kan help om die normatiewe begrippe te vind wat benodig word (Habermas 2002: 162; 2005: 115).

Wat die tweede fokuspunt van 'n eietydse etiek van verantwoordelikheid, die verantwoordelike neem van etiese besluite betref, meld ek slegs dat die Duitse teoloog Heinz Eduard Tödt reeds baanbrekerswerk in die identifisering van die stappe wat betrokke is in die proses van verantwoordelike etiese besluitneming gedoen het. Die kritiese bespreking en verdere ontwikkeling van sy beskouing kan 'n gepaste vertrekpunt wees vir 'n eietydse etiek van verantwoordelikheid (Tödt 1977; 1979; 1988a; 1988b. Cf. De Villiers 2011). Ek meld net kortliks die verskillende stappe wat hy identifiseer:

- Duidelike definiëring van die morele probleem. Onder andere behels dit om krities te wees oor eie selfsugtige en ideologiese motiewe in die identifisering en prioritering van morele probleme en om seker te maak dat al die relevante rolspelers saamstem oor die aard en dringendheid van die betrokke morele probleem.

- Deeglike en onbevooroordeelde analise van die konkrete situasie waarin die etiese besluit geneem moet word. Om dit te verseker moet gebruik gemaak word van betroubare inligtingsbronne en moet die eie situasie-analise onderwerp word aan die kritiek van relevante rolspelers. Deel van so 'n situasie-analise is die verrekening van die kenmerke van die sosiale verband waarin die etiese besluit geneem moet word, insluitende bestaande rolverantwoordelikhede en toepaslike funksionele waardes.
- Die identifisering van beskikbare handelingsopsies en die afweeg van hulle toepaslikheid. Onder andere moet die voorsienbare kort-, medium- en langtermynkonsekwensies vir die effektiewe bereiking van die doeleindes waarna gestrewe word, so noukeurig as moontlik ingeskat word.
- Die keuse van die kombinasie van norme, insluitende morele, kulturele of sosiale en funksionele norme wat die normatiewe grondslag van besluitneming sal uitmaak. Aangesien so 'n keuse van normatiewe vertrekpunte dikwels deur eiebelang en ideologiese oorwegings beïnvloed word, is self-kritiek nodig. Waar die etiese besluit deur meer as een rolspeler geneem moet word, behoort almal van hulle – of hulle verteenwoordigers – inspraak te hê in die keuse van sodanige normatiewe vertrekpunte.
- Die toetsing van die voorkeur-handelingsopsie deur dit mee te deel aan en te bespreek met ander rolspelers wat betrokke is sodat hulle hulle mening oor die etiese aanvaarbaarheid daarvan kan gee.
- Die neem van die etiese besluit om op 'n bepaalde wyse op te tree op die gepaste oomblik, gevolg deur die uitvoering van die handeling waarop besluit is. Die uitstel van 'n besluit, of die deurvoering van 'n besluit ten spyte van die persoonlike prys wat dit vra, behoort insgelyks deur verantwoordelikheid gekenmerk te wees.

GEVOLGTREKKING

Hierdie artikel het ten doel gehad om aan te toon dat Max Weber se etiek van verantwoordelikheid geïnterpreteer kan word as 'n tweede-vlak normatiewe etiek wat vandag nog steeds, in 'n aangepaste vorm, toepaslik is. Nadat Weber se uiteensetting van die etiek van verantwoordelikheid in "Politiek as 'n beroep" kortliks saamgevat is, is 'n uiteensetting van my eie interpretasie van dié etiek gebied. Die baanbrekerswerk wat Weber ten aansien van die vernuwing van etiek gedoen het deur hierdie etiek in te voer, maar ook enkele problematiese aspekte van sy weergawe daarvan, is belig. 'n Aantal noodsaaklike aanpassings is voorgestel. Ten slotte is 'n aanduiding gegee van die program wat gevolg kan word in die verdere ontwikkeling van 'n toepaslike eietydse tweede-vlak etiek van verantwoordelikheid.

BIBLIOGRAFIE

- Baumgarten, E. 1964. *Max Weber: Werk und Person*. Tübingen: JCB Mohr (Paul Siebeck).
- Bayertz, K. 2004. *Warum überhaupt moralisch sein?* München: Beck.
- De Villiers, E. 2011. An ethics of responsibility reading of Eduard Tödt's theory on the formation of moral judgements, in L. Hansen, N. Koopman and R. Vosloo (eds.). *Living theology: Essays presented to Dirk J Smit on his sixtieth birthday*. Wellington: Bible Media, 468-480.
- Habermas, J. 2002. *Religion and rationality*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Habermas, J. 2005. *Zwischen Naturalismus und Religion: Philosophische Aufsätze*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Müller, H.-P. 2007. *Max Weber: Eine Einführung in sein Werk*. Cologne, Weimar, Vienna: Böhlau Publishers.
- Schluchter, W. 1996. *Paradoxes of modernity: Culture and conduct in the theory of Max Weber* (trans. Neil Solomon). Stanford, California: Stanford University Press.
- Tödt, H. E. 1977. Versuch zu einer Theorie ethischer Urteilsfindung, *Zeitschrift für Evangelische Ethik* 21, 81-93.

- Tödt, H. E. 1979. Kriterien evangelisch-ethischer Urteilsfindung. Grundsätzliche Überlegungen angesichts der Stellungnahmen der Kirchen zu einem Kernkraftwerk in Wyhl am Oberhein, in idem. *Der Spielraum des Menschen: Theologische Orientierung in den Umstellungskrisen der modernen Welt*. Güterloh: Verlagshaus Gerd Mohn, 31-71.
- Tödt, H. E. 1988a. Versuch einer ethischen Theorie sittlicher Urteilsfindung, in idem. *Perspektiven theologischer Ethik*. München: Chr. Kaiser Verlag, 21-48.
- Tödt, H. E. 1988b. Die Zeitmodi in ihrer Bedeutung für die sittliche Urteilsfindung, in idem. *Perspektiven theologischer Ethik*. München: Chr. Kaiser Verlag, 49-84.
- Walzer, M. 1994. *Thick and thin: Moral argument at home and abroad*. Notre Dame & London: University of Notre Dame Press.
- Weber, M. 1949. "Objectivity" in social science and social policy, in *Max Weber on the methodology of the social sciences* (ed. and trans. E. A. Shils and H. A. Finch). Glencoe, Illinois: The Free Press, 49-112.
- Weber, M. 1968. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. 3. Aufgabe. Tübingen: JCB Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, M. 1971. *Gesammelte politische Schriften*. 3rd edition. Tübingen: JCB Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, M. 1994. The profession and vocation of politics, in *Weber: Political writings* (ed. P. Lassmann and R. Speirs). Cambridge, UK: Cambridge University Press, 309-369.
- Weber, M. 2004. *The essential Weber: A reader* (ed. S. Whimster). London and New York: Routledge.

TREFWOORDE

Max Weber

Etiiek van verantwoordelikheid

Etiiek van oortuiging

Politiek as 'n beroep

Etiese besluitneming

KEY WORDS

Max Weber

Ethic of responsibility

Ethic of conviction

Politics as a vocation

Ethical decision making